

KIÁLLÍTÁS A VIDÉKFEJLESZTÉS JEGYÉBEN. AZ 1927-BEN LENGYELTÓTIBAN RENDEZETT MEZŐGAZDASÁGI ÉS IPARI KIÁLLÍTÁS ÉS VÁSÁR

Kaposi Zoltán

*MTA doktora, egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar,
Marketing és Turizmus Intézet; kaposi.zoltan@tk.pte.hu*

DOI: 10.15170/TVT.2022.07.03.01

Absztrakt

Magyarország gazdasági rendszerében a mezőgazdaság hosszú időn át meghatározó ágazat volt. Bár a 19. század közepétől gyors iparosodás zajlott le, de ez az ország agrárjellegén alig tudott változtatni, s a trianoni békeszerződéssel elcsatolt területek miatt még nőtt is a mezőgazdaság szerepe. Közismert ugyanakkor, hogy a világpiaci túltermelés és más okok miatt az 1920-as években a mezőgazdaságra rossz évek jöttek. A tanulmány Somogy megyével, egy elmaradott agrártérssel foglalkozik. E kor fontos kérdése volt, hogy a kis- és középbirtokosok termelését hogyan lehet fejleszteni. E gondolat élére állt egy évtizedes tradíciókkal rendelkező szervezet, a Somogyvármegyei Gazdasági Egyesület. Az egyesület 1926–1929 között négy mezőgazdasági kiállítást és vásárt szervezett. Vizsgálatom az 1927-ben, Észak-Somogyban, Lengyeltótiban megrendezett kiállítás létrejöttét, lefolyását és következményeit mutatja be. A gróf Zichy Béla uradalmában tartott rendezvényen a termékbemutatók mellett versenyekre és jelentős mennyiségű árucserére is sor került. A minőségi termékeket az uradalmak mutatták be, de fontos volt, hogy a kiállítók többsége a Lengyeltóti járás területén lévő településekről érkezett. A kétnapos kiállításon mintegy 700 kiállító vett részt, s mintegy 10 ezer látogató tekintette meg. A rendezvény néhány napra a megyei és a regionális sajtó meghatározó témájává nőtte ki magát, ráirányítva a figyelmet a hazai agrárium fejlesztésének szükségességére, lehetséges irányaira.

Kulcsszavak: mezőgazdaság, nagybirtok, fejlődés, kiállítás, piac

EXHIBITION IN THE SPIRIT OF RURAL DEVELOPMENT. THE AGRICULTURAL AND INDUSTRIAL EXHIBITION AND FAIR ORGANIZED IN 1927 IN LENGYELTÓTI

Abstract

Agriculture was the dominant sector of the Hungarian economy for a long time. Although there was quick industrialisation starting in the middle of the nineteenth century, this could barely change the country's overall agrarian orientation. Territories lost as a result of the Treaty of Trianon even enhanced the role of agriculture. It is well-known that worldwide overproduction and other reasons caused lean years for agriculture in the 1920s. My study deals with Somogy County, an underdeveloped region. It was an important question how the production of small and medium scale landowners could be increased. To materialise this idea a decades old organisation, the Somogy Vármegyei Gazdasági Egyesület (Somogy County Economic Association) came forward. My examination presents the initiation, the course and the consequences of the expo held in Lengyeltóti, Northern Somogy County. The event which took place at the manor of Count Béla Zichy resulted presentation of goods, competitions and significant amount of exchange of goods. The high-quality products were mostly presented by the manors, but it was important that most of the participants arrived from settlements around Lengyeltóti. Throughout the two-day expo 700 participants and 10000 visitors were counted. The event became the major topic of conversation in both local and regional press for a few days, directing attention to the necessity of development in domestic agriculture and its potential directions.

Keywords: agriculture, manor, development, expo, market

1. Bevezetés: az agrárium helyzete Magyarországon az 1920-as években

A magyarországi agrárágazat rossz helyzetbe került az első világháború utáni években. A háborús áldozatok nagy része a bevonultatott mezőgazdasági dolgozókból került ki, ami jelentős munkaerő problémát okozott. A harcok után, 1918–21 között az ország különböző részeit csehszlovák, szerb, román stb. csapatok szállták meg, akik módszeresen kifosztották a hozzájuk került területeket (lásd: LAKY 1923). Nem javította a termelési lehetőségeket a korábbi évszázadokból adódó alacsony egy főre jutó birtokméret, s vele párhuzamosan a nagybirtok magas arányának fennmaradása. Az agrárgazdaság a korábbi vámvédett helyzetéből valóságos piaci feltételek közé került, ugyanakkor a régi külső piacok nagyrészt elvesztek. Negatívan befolyásolta a magyar agrárgazdaság helyzetét az 1920-as években létrejött világpiaci árdepresszió, a kereslet csökkenése és a drága szállítás is (GUNST 1970).

Az állam intézkedései néhány probléma átmeneti orvoslására alkalmasak voltak, de hosszú távon nem sok mindent tudtak megoldani. Az 1918. eleji földtörvény már lehetőséget adott a nagybirtokok földjének kiosztására, s egy-két helyen el is indult a folyamat. Megakasztotta ezt másfél hónappal később a tanácskormány intézkedése, amely a nagybirtokok szociális nagyüzemmé alakítását preferálta. Végső megnyugvást az 1920:36. tc. hozott, amely alapján házhelyekhez, szántókhoz és egyéb területekhez juthattak a falusi szegények, bár kétségtelen, hogy a kiosztott átlagosan mintegy másfél holdas földek nem képezhették tartós alapját a paraszti megélhetésnek. (A tanulmányban minden területi adatot kat. holdban adunk meg.) Segített az agrárszegények helyzetén a régóta folytatott parcellázások folyamata is, hiszen a nagybirtokosok sokszor nem kívánták vállalni a termelés nehézségeit, s földjeiket parcellázó cégeknek, bankoknak ajánlották fel, akik azt megvásárolván, bérbe adták a helyi gazdáknak. Mindezzel együtt is szembe kellett nézni az ágazat térvesztésével.

Az agrártermelésben az előrelépés több szinten ment végbe. A gépesítés révén történő termelékenység fokozása, a tőkeigényesség növelése főleg az uradalmak számára volt lehetőség. Az állami agrárpolitika jótékony hatásai is láthatók abban, hogy előre haladt az állattenyésztésben a törzskönyvezés, emelkedett a műtrágyahasználat, 1925 után nagyszabású öntözési programok indultak el. Nőtt a kukorica, az ipari növények és a konzervként is feldolgozható hüvelyesek vetésterülete. Az OMGE által szervezett országos kiállítások sora 1927-től indult meg. Ezekon alapvetően az agrárágazat termelésének megismertetése volt napirenden, a modern termelés technikai és technológiai rendszerét mutattak be. Mivel az ilyen országos rendezvényekre kiállítandó anyaggal az elmaradottabb térségek képviselői csak ritkán jutottak el, ezért nagy jelentősége volt a helyi vagy regionális kiterjedésű vidéki vásároknak (GUNST 1970, FÜLÖP 1996).

A továbbiakban tanulmányunkban azt vizsgáljuk meg, hogy az ország egy közepesen fejlett megyéjében, Somogyban, a fentebb vázolt gazdasági helyzetben egy mezőgazdasági kiállítás és vásár mennyiben járulhatott hozzá a vidék fejlődéséhez.

2. Somogy megye gazdasági helyzete

Somogy a Trianon utáni Magyarország harmadik legnagyobb területű megyéje volt. Központja, Kaposvár 1886-tól ún. rendezett tanácsú város volt, de rajta kívül más város nem volt Somogyban. Volt viszont számos olyan hajdani mezőváros, ekkor már többnyire nagyközség, amelyek régi uradalmi központok voltak, s az idők során több ezer fős lakosságukkal járási székhelyekké vagy regionális gazdasági központokká váltak. Az 1930-ban 32.715 fős Kaposvár után a megye legnépesebb települése a dualizmus korában komoly gazdasági központtá vált Barcs volt 7585 fős lakosságával, mögötte Marcali 6473, Szigetvár 5960, Nagybajom 5412 fővel következett. Volt a megyében három olyan járási központ is (Lengyeltóti, Tab, Igal), amelyben a lakosság száma nem érte el a 3000 főt sem (NÉPSZÁMLÁLÁS 1930. 2:14-20). A felsorolt nagyobb központokban már a dualizmus

idejétől különböző egyesületek, igazgatási intézmények, érdekvégyesítő társadalmi szervezetek, szövetkezetek létrejötte mutatta az idők változását, a helyi polgárosodás megindulását. Mindez együtt járt a foglalkozási szerkezet átalakulásával: a falusias vidékkel szemben e a településeken már nagyobb arányban éltek iparosok, kereskedők, pénzügyekkel foglalkozók, kereskedők stb.

Somogy megye adottságait tekintve alapvetően agrárjellegű volt. A 18–19. században a megyét Tolnához és Baranyához hasonlóan a nagybirtok hazájának tekintették, hiszen ezen a vidéken, sokszor a megyehatárokon átnyúlva óriási latifundiumok terültek el. Kétségtelen, hogy a 20. századi parcellázások, a földreformok és a vagyonváltság törvény következményei miatt a nagybirtokok mérete és aránya csökkent a megyében, de még így is jó néhány óriásbirtok maradt (KAPOSI 2022). 1925-ben a legnagyobb birtokosok között találjuk az Esterházy, Hunyady, Széchenyi, Festetics, Hohenlohe, Somssich, Inkey, Jankovich, Zichy és Andrassy famíliák tagjait, de hatalmas földekkel rendelkeztek az egyházi intézmények is, mint pl. a Veszprémi Püspökség és Káptalan, az Esztergomi Főkáptalan, a Magyar Kegyes Tanítórend stb. (GAZDACÍMTÁR 1925).

Az agrárnagyüzemek mellett a megye gazdasági rendszerének meghatározó részét képezte a kisüzemi termelés. Hatalmas tömegű parasztság élt Somogyban: 1930-ban 128.941 kereső foglalkozott őstermeléssel, amely az összes kereső 71,3%-át tette ki (NÉPSZÁMLÁLÁS 1930. 2:20). A korábbiakhoz képest az 1920. évi földreform révén kétségtelenül nőtt a kisparasztok kezében lévő földterület. A megyében 34.835 fő jutott szántóhoz és 9597 fő házhelyhez. Az összes juttatás 70.306 holdat tett ki, ami a megye földterületének 6,1%-át tette ki (KANYAR 1980:121-125). Mindez érdemben nem változtatta meg a megye nagybirtokos jellegét, viszont legalább minimális megélhetést kínált többtízezer mezőgazdasági dolgozónak.

A két háború között a somogyi agrártermelés igen sokoldalú volt. A gazdaság- és természetföldrajzi, valamint az infrastrukturális adottságok bármelyik mezőgazdasági ág működésének megfeleltek. A Dráva menti, nagyobb erdőségekkel rendelkező vidékeken az erdőgazdálkodás, a vadgazdálkodás és a sertéstartás, kicsit északabbra a dohánytermelési és a gabonatermelési lehetőségek voltak erősek. A megye középső részén főleg a szántóföldi gazdálkodás vált meghatározóvá, ahol a termékszerkezetbe egyre több ipari- és takarmánynövény is beépült. A megye északi területein az állattartás nagy erőre kapott. A szarvasmarhatartásban a nyugati piros-tarka fajták terjedtek, a lótenyésztésben a hidegvérű lovak voltak még többségben. A sertéstartás terén gyorsan nőtt a zsírsertések aránya, míg a juhtenyésztés némileg visszaszorulóban volt (KISS 1935. 2.:207-208). Szinte minden faluban termeltek szőlőt és bort: kétségtelen, hogy a borok többsége gyenge asztali bor volt; alig volt néhány olyan vidék (pl. Boglár, Kéthely), ahol jó minőséget tudtak előállítani. Nagy potenciál volt a zöldség és a gyümölcs termelésében: főleg a Balaton menti falvak esetében nyílt új piac a turizmus megindulásával, ahol a vendéglátók az ellátást főleg helyben termelt árukkal biztosították.

A megyében jelentősebb ipari kapacitások alig voltak. 1930-ban Somogyban összesen 32 ipari és 4 kereskedelmi vállalat volt, amely 20 főnél több dolgozót foglalkoztatott. Az ipari cégek harmada Kaposváron működött. A megye legjelentősebb foglalkoztatója a nagyatádi cérnagyár volt (355 fő), alig maradt el tőle a 322 állandó dolgozót foglalkoztató kaposvári cukorgyár. Kaposváron volt még egy 100 fővel működő gőzmalom és egy 87 fős téglagyár is. A vidéki nagyobb települések közül iparát tekintve Barcs emelkedett ki, ahol a 176 főt foglalkoztató taningyár és gőzfűrés, valamint a 101 fős gőzmalom tudott munkát adni, bár Barcsön önmagában is öt jelentősebb vállalat működött. Említést érdemel még a 105 fővel dolgozó szigetvári cipőgyár, de a többi már egyértelműen kisebb üzem volt: az egy gyárra eső dolgozói szám 1930-ban mindössze 66 fő volt. (NÉPSZÁMLÁLÁS 1930. 2:250-252).

3. A Somogyvármegyei Gazdasági Egyesület és a mezőgazdaság fejlesztése

A megye gazdasági fejlődésének előmozdításán sokan munkálkodtak. A regionális szinten működő Pécsi Kereskedelmi és Iparkamara, az 1922-ben felállított Alsódunántúli Mezőgazdasági Kamara, a megye számos közigazgatási, szakigazgatási szervezete, a különböző társadalmi egyesületek, érdekképviselők, a nagyobb uradalmak, a megyében lévő mezőgazdasági szakiskolák stb. mindegyike olyan gazdasági fejlesztésben volt érdekelt, amely együtt jár a lakosság jövedelmi és életszínvonalbeli emelkedésével. De talán az előbb felsorolt szervezetek és intézmények egyikének sem volt akkora ráhatása a megyei agrárgazdaság fejlesztésére, mint az 1859-ben megalapított Somogyvármegyei Gazdasági Egyesületnek (a továbbiakban: Egyesület).

Az Egyesület, amelynek vezetői általában a megye legnagyobb szakértelemmel rendelkező, ismert, befolyásos nagybirtokosaiból kerültek ki, fennállása óta igen széles körű tevékenységet folytatott. Eleinte főleg az állattartásban igyekeztek minőségi javulást elérni. Főleg a megye kiskgazdái igyekeztek a helyes állattenyésztésre és az okszerű földművelésre serkenteni. Éppen ezért a háború előtti évtizedekben számos kiállítást szerveztek, ahol komoly díjazások mellett lehetett bemutatni a minőségi állatokat. Az állam az egyesületet közhasznú tevékenységéért évi 2000-3000 korona támogatásban (korabeli szóhasználat: segélyezésben) részesítette, melyből a díjazásokat finanszírozhatták (MOLNÁR 1929:45). Nagy sikere volt a nyugati fajmarhák kiosztásának: 1908–1911 között az Egyesület 2000 bonyhádi jellegű fajmarhatehenet (borjúval) osztott ki, amivel gyors átalakulást indított el a tenyésztésben. Már a háború előtt létrehozták a Tejellenőrző Szakosztályt, amely a fokozottabb és jobb minőségű tej előállítását segítette. Több községben felállítottak központi tejszarnokot, ahova a gazdák beszállíthatták a tejet. 1904-től szakképzett titkárt alkalmazva egyre több felvilágosító előadást szerveztek, bevonva a somogyszentimrei földművesiskola és a csurgói szaktanárokat, s ez is hozzájárult ahhoz, hogy a községekben egyre céltudatosabb agrártermelést végezzenek. Nagy sikere volt a háziipari tanfolyamoknak, ahol a kiskgazdák elsajátíthatták a főleg télvíz idején folytatható mesterségeket, amiből aztán a paraszti háztartások jövedelemre tehetek szert. Ilyen volt pl. a szalmából, fűzveszöből és gyékényből készült cikkeket termelése. (ÚJVÁRY 1914:323).

Az 1920-as évektől meglehetősen rossz helyzetbe került mezőgazdaság és az igencsak gyenge lábakon álló ipar sem rejtett túl sok perspektívát a megye népességének. Reményt keltő lehetett volna, ha az agrárpiacok erősödnek, s esetleg újra exporthoz jutnának a termelők, de egyelőre ennek lehetősége csak esetlegesen állt csak fenn. Az Egyesület érzékelve az agrártermelők nehézségeit, egyre inkább aktivizálódott, s a felismert és akut problémák egy részére válaszokat vagy megoldási javaslatokat kínált. Az agrárnehézségek egyaránt sújtották a nagy- és a kisbirtokosokat is, bár kétségtelen, hogy az uradalmak eszközei szélesebbek voltak. A továbblépés egyik lehetősége az egyes kistájak mezőgazdasági és ipari termékeinek bemutatása és megismertetése volt a nagyközönséggel. Ennek reményében szervezte meg az Egyesület 1926-ban Kadarkúton a mezőgazdasági és ipari kiállítást, amely már több ezer embert vonzott, s igen szép eredménnyel zárult. A kezdeményezést folytatva és szélesítve került sor 1927. szeptember 3–4-én az észak-somogyi Lengyeltótiiban a Mezőgazdasági, Háziipari és Ipari Kiállítás megszervezésére és lebonyolítására.

4. Lengyeltóti és térsége gazdasági és társadalmi rendszere

Felmerülhet a kérdés: miért pont Lengyeltótiiban? Somogy megye északi része már hosszú évtizedek óta három járásra oszlott Tab, Lengyeltóti és Marcali központtal. Lengyeltóti mindig is térségi központ volt. A 16. században a tóti Lengyel család szerezte meg a mintegy 60.000 kat. holdas hatalmas uradalmat, amely aztán a család 19. század elején bekövetkező kihalása után több rokon nemzetség kezére került (Kiss, Inkey, Pászthory, Puteany), akik

közül az Inkeyek hosszú távon is meg tudtak maradni a térségben. Végül egy 1860. évi birtokcsere után a legnagyobb birtokossá a gróf Zichy família vált. 1860–1928 között a gróf Zichy család nem csak Lengyeltótit, hanem magát az uradalmat is átformálta, s egy virágzó mintagazdaságot alakított ki. Egy uradalmi tulajdonosnak nagy szerepe lehet a központ fejlődésére. Ezeket a törekvéseket a politika sokszor derékba törhette. Ilyen eset volt 1919 tavaszán a lengyeltóti uradalom erőszakos átszervezése. A tulajdonost, gróf Zichy Bélát ugyan az ország egyik leghumánusabb földesurának tartották, de az erőteljes szociáldemokrata ráhatás eredményeképpen 1919. március 4-én a kiküldött két miniszeri biztos jóváhagyásával az uradalmat termelőszövetkezetté alakították. Az igen gazdagon berendezett és felújított kastélyt kirabolták, az ingóságokat elvitték, s ez azzal járt, hogy gróf Zichy Béla, bár később visszakapta birtokát, soha többé nem tette be a lábát Lengyeltótiiba, s helyette gazdatisztjein keresztül Budapestről telefonon vagy levelekkel irányította a gazdálkodást (Mo. 1928. 06. 07:9).

1. kép: Gróf Zichy Béla kastélya 1914 körül

Forrás: Reiszig 1914. 112a.

1925-ben Zichy Béla gróf lengyeltóti uradalma Lengyeltóti, Gamás, Somogytúr, Fonyód és Hács falvak határában 9765 holdat tett ki, amelyből Lengyeltótin belül a grófnak 4792 holdja volt (GAZDACÍMTÁR 1925:418). A grófnak voltak más földjei is: 1925-ben összesen 24.974 hold birtokkal rendelkezett, amit három uradalomba szerveztek. A nagybirtokos híres volt a gazdasági újítások iránti érdeklődéséről is. A nagyvászsonyi birtokán működött a Gróf Zichy Béla Urkúti Bányaművei Rt., amely a gróf mellett a Magyar Általános Takarékszövetkezet, a Magyar Általános Kőszénbánya, a Kohner cég és a Deutsche Bank tulajdona volt. Különlegessé tette az úrkúti bányát, hogy szinte egyedüli mangánérctelep volt Európában, termelése 10–12 vagonra tehető (KAPOSI 2022). A lengyeltóti uradalomból 1874-ben hitbizományt alapítottak. (MNL SML. VII. 12.d. VIII. 1.doboz, III:1875: No.25; ill. GÖZSY 2003). A világháború elején az uradalomnak a legmodernebb fajtákból 2200 darabos szarvasmarha-, 180 darabos ló- és 6200 darabos juhállománya volt. A napi 1000 liter tejet nyáron a Balaton partján, télen Budapesten és helyben értékesítették. Az uradalomban működött vaj- és sajtgyár is. Két gőzmalom, 102 millió darab téglatermelése, tőzeggyár, hat gőzcséplőgarnitúra, egy gőzeke stb. jellemezte az uradalom modern gazdálkodását. (ÚJVÁRY 1914:335). Az uradalom egészen a Balatonig húzódott, Fonyód nagy része is hozzátartozott, amelynek turisztikai célú fejlesztésében (Bélatelep) a grófnak meghatározó szerepe volt (SZAPLONCZAY 1914; VARGA 2015) Lengyeltóti és Nagyászony mellett

Zichy gróf harmadik uradalma Nyugat-Somogyban, Vrászló központtal működött, amelynek különlegessége a kb. 400 holdas halastó-rendszer volt, amit a Magyar Tógazdaságok Rt. bérelt (ÚJVÁRY 1914:317).

Egy korabeli gazdasági felügyelői jelentés azt állapította meg, hogy Somogyban „*Fejlett fokon áll a lengyeltóti járás mezőgazdasági kulturája*” (U-S. 1927. 09. 03. Melléklet:1). A Zichy uradalmon kívül számos más híres gazdaság is volt ezen a vidéken. Kiemelkedett közülük Jankovich-Bésán Endre öreglaki telivér-lótenyésztése és a bikatartása, Gaál József pamuki tehenészete, Eyssen Gábor vityapusztai bérlő hollandmarha-tenyésztete. De szinte minden jelentős közép- és nagybirtokosnak volt valamilyen minőségi állattartása, amellyel felhívta magára a figyelmet, legyen az akár birka, sertés vagy más állatfajtára alapozott gazdaság, nem is beszélve a halgazdaságokról, amelyek közül kiemelkedett a somogyvámosi 500 holdas üzem. A kisgazdáknak is javultak a termelési mutatói. A Lengyeltóti járásban lévő tehenek száma 1927-ben 7053 volt, ebből a 26 település kisgazdáinak kezében 5104 db volt. Nagyon fontos volt a járásban élő parasztságnak a korábban már emlegetett balatoni turizmus, hiszen a kerti termékeket, a sertéshúst, a bort könnyen lehetett értékesíteni a nyári hónapokban. Egyre több paraszti kisüzem kezdett használni nemesített vetőmagvakat. Gyorsan növekedtek a Balaton parti települések: a járás területére esett Boglár, Fonyód, Lelle, Szemes, amelyek egyre több turistát vonzottak. Háziiparáról volt híres Buzsák, „*A somogyi művészi értékű népies hímzések hazája*”. (KISS 1935:207). A járás legjelentősebb ipari és kereskedelmi települése Boglár volt, ahol az iparban, a kereskedelemben és a közlekedésben már többen dolgoztak, mint ahányan az összes többi ágazatban (NÉPSZÁMLÁLÁS 1930. 2:17. táblázat).

Lengyeltóti polgárosodása felgyorsult a 20. századra. Az 1930-ban 2693 lakosú járási központ nem volt kiemelkedő nagyságú település a járásban: valamivel kevesebb, de hasonló számú lakossal rendelkezett Buzsák, Boglár, Lelle, Gamás és Somogyvár is. A lengyeltóti foglalkoztatást vizsgálva az látszik, hogy 1930-ban az 1198 keresőből 670 fő (56%) dolgozott a mezőgazdaságban, 310-en (26%) az iparban, kereskedelemben, hiteléletben és a közlekedésben, míg viszonylag magas volt (a hivatalok révén) a közszolgálati foglalkoztatottak száma (75 fő). A falu közigazgatási határa 9119 holdra terjedt ki, aminek fele volt Zichy tulajdonban (NÉPSZÁMLÁLÁS 1930. 1:17). A települést érintette az 1895-ben átadott Kaposvár-Fonyód vasútvonal (ERDŐSI 1983:221), vagyis az áru- és a személyszállítás szempontjából is könnyen megközelíthető volt. Mivel az állomás viszonylag messze épült fel a községtől, 1926-tól a vonatok elérésére autóbussz közlekedést szerveztek. A volt mezőváros régóta rendelkezett vásártartási joggal: évi három vásárt tarthattak, bár kétségtelen, hogy ezek időpontjai nem voltak túl kedvezőek. A vásártér a templom mellett feküdt, de általában kicsinek bizonyult, ezért az 1920-as évek eleji földreform házhelyosztásakor kialakított Újtelepen hoztak létre egy nagyobbat (SZÁNTÓ 2000:247).

A polgárosodást mutatja, hogy a két háború közötti időszakban a falu keleti végén volt már egy fürdőtelep (Kék-tó), a víz mellett fából készült kabinokkal. Volt egy kaszinó, trafik, dohányáruda, jó néhány bolt. Több pénzintézmény is jelen volt a községben. Számos vendéglő (nagyvendéglő, Tulipán csárda stb.) szolgálta az igényeket. Volt a faluban tűzoltóegylet, lövészegylet, iparoskör. 1926-ban végre megindulhatott az ekkor létrehozott polgári iskolai oktatás (BÓRA 2000:333). A katolikus templom mellett 1890 óta működött az irgalmas nővérek zárdája. Az uradalom egyre több épületét, ingatlanát engedte át az önkormányzatnak vagy az államnak. A járásbíróság, a csendőr-járásparancsnokság, a posta mind grófi épületben működött. Ugyanakkor a többi intézmény, így pl. a főszolgabírói hivatal, a pénzügyőrség, az adóhivatal a község tulajdonában lévő épületekben került elhelyezésre (U-S. 1927. 09. 03. Melléklet:2). Korabeli vélemény szerint ez azért volt probléma, mert az állam csak beköltözött ezekbe az épületekbe, s nem épített újakat, így a helyiek számára nem nyíltak

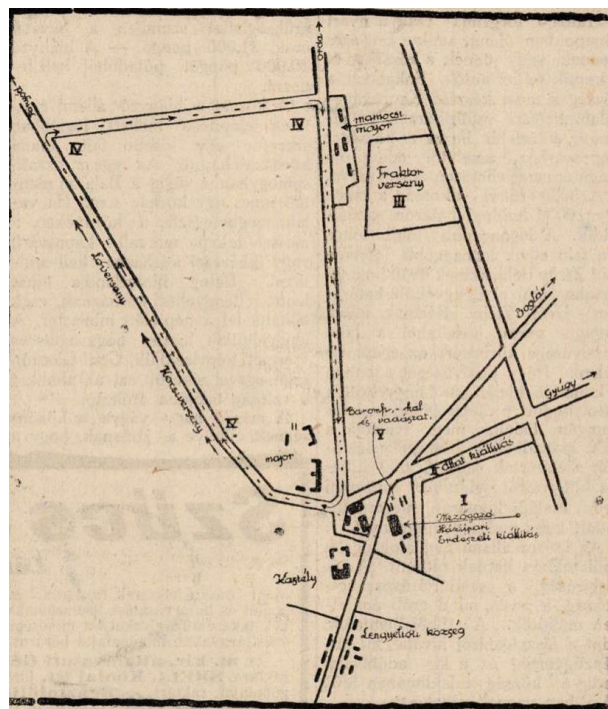
meg munkalehetőségek. Az 1920-as években felmerült annak igénye, hogy Lengyeltótiban egy állami kórházhoz hozzanak létre, hiszen addig a súlyos betegségekben szenvedőket a marcali, a kaposvári vagy a fehérvári kórházakba kellett szállítani.

5. A kiállítás célja, tervezése és megvalósítása

A Lengyeltótiba szervezett mezőgazdasági, háziipari és ipari kiállítást a termelés és az értékesítés összhangba hozása jegyében akarta lebonyolítani az Egyesület. Ezzel arra a problémára akartak utalni, miszerint hiába a nagy mezőgazdasági többlettermelés, az akár 18 mázsás holdankénti gabonahozam elérése, ha nincs megszervezve az értékesítés, így a legjobb gazdának sem lesz haszna. Somssich Miklós, az Egyesület elnöke is arról beszélt a megnyitón, hogy ma már a gazdának többet, jobbat és értékeset kell termelnie, és szüksége van a reklámra, s ezt szolgálja a kiállítás (U-S. 1927. 09. 04:1). Érdekes azt is megemlíteni, hogy a két háború közötti korszakban a mezőgazdasági nagyüzemek és kisüzemek kapcsolatai a termékstruktúra és a technológiai rendszer tekintetében is erősek maradt (TÓTH 1982).

A rendezvényhez gróf Zichy Béla uradalma biztosította az infrastruktúrát. A grófi kastélytól északra és keletre lévő majorsági területek, épületek, utak stb. szolgálták azt a helyszínt, amelyen mind a kiállítás, mind a gazdaversenyek megvalósulhattak. Az uradalom szérűskertjében lévő nagy méretű pajtában volt a mezőgazdasági termény-, a háziipari- és az erdészeti kiállítás. Az ún. Diófa-csapáson rendezték az állatkiállítást és a tenyészállatvásárt. A Manocsi major melletti táblán volt a szántóverseny, a Lengyeltóti – Fonyód – Manocsi major – Lengyeltóti útvonalon a kocsiversenyre és a lóversenyre került sor, míg a szérűskertben a baromfi-, a hal- és a vadászati kiállítást rendezték meg. A rendezvényről Somogy vármegye törvényhatósági bizottsága is úgy nyilatkozott, hogy „A kiállítás az állattenyésztés, a mezőgazdaság és a falu kultúrájának fejlesztését célozza...”, ezért 1600 pengő támogatást szavazott meg (SVHL 1927:518-518).

2. kép: A kiállítás helyszíne

Forrás: U-S. 1927. 09. 03. Melléklet: 1. Az uradalom szérűskertjében levő zárt pajtában volt a mezőgazdasági-, termény-, háziipari- és erdészeti kiállítás. II. Az ún. Diófa-csapáson volt az állatkiállítás és a tenyészállatvásár. III. A Manocsi major melletti táblán a traktorverseny. IV.

Lengyeltóti – Fonyód - Manocsi major - Lengyeltóti útvonal a kocsiverseny és a lóverseny helye. V. A szérűskertben volt a baromfi-, hal- és a vadászati kiállítás.

A kiállítás helyszíne könnyen megközelíthető volt. A megyeközpontból, Kaposvárról induló gőzvontatású vonatok természetesen megálltak Lengyeltótiban, a mintegy 40 km távolságot majdnem két óra alatt teljesítve (U-S. 1927. 08. Melléklet:11). Ennél gyorsabb volt a Pécs – Fonyód között közlekedő motoros vonat, amely ugyanezt a távolságot 1 óra 5 perc alatt tette meg, s a kiállítás napjain a vonatok megálltak Lengyeltótiban. A motorvonatnak azért volt jelentősége, mert a Baranya megyei gazdák is élénken érdeklődtek a kiállítás iránt (U-S. 1927. 09. 01:3). A reggel 8 órakor Kaposvárról induló, és a Lengyeltótiból 17 órakor visszainduló vonatokhoz a kiállítás látogatói számára külön II. és III. osztályú kocsikat biztosítottak. A Budapestről, illetve a másik irányból, Nagykanizsáról Balatonboglárra érkező vonatokhoz autóbusz állt rendelkezésre Lengyeltóti elérésére. A Südbahn utódja, a Duna-Száva-Adria vasúttársaság is kedvezményes díjakat állapított meg a kiállításra való termékek szállítására (U-S. 1927. 08. 11:2). Hozzájárult a kiállítás sikeréhez a napos idő.

Emelte a kiállítás és vásár jelentőségét, hogy sikerült számos befolyásos személyt meghívni a rendezvényre. A mély cím- és rangkorszakban szenvedő korszakban enélkül aligha lehetett érdemi eredményt elérni. A kiállítás védnöke Mayer János magyar kir. földművelésügyi miniszter volt. Képviseltette magát a Földművelésügyi Minisztérium Schandl Károly államtitkár és helyettese, Gally Kálmán személyében. Jelen volt Huszár Károly volt miniszterelnök, Ripka Ferenc budapesti főpolgármester, számos ismert magasrangú katonatiszt, felsőházi tag stb. Somogy vármegye képviselőjében Fischer Ferenc főispán, Tallián Andor alispán és Weissenbach Iván báró főjegyző volt jelen. A térség legnépszerűbb politikusa, a boglári földbirtokos Gál Gaszton országgyűlési képviselő is meglátogatta a kiállítást. Természetesen ott volt a szervező Egyesület teljes vezérkara sárdi Somssich Miklós elnök vezetésével, illetve a környék nagyobb és kisebb földesurai. Mindez persze azzal is együtt járt, hogy a meghívottakon keresztül a különböző intézmények számos díjat ajánlottak föl az arra érdemes gazdák számára (PN 1927. 09. 04:6; 1927. 09. 07:5).

A kiállítók rekrutációja is széles volt. Részt vett a kiállításon terményszekcióban 96, iparban 21, háziiparban 115 kiállító. A baromfi kiállításon 18, a halkiállításon 6, a vadászatin 9, az állatdíjazáson 360 vállalkozó mutatott be anyagot. A gépiparban az országban meghatározó Hofherr és Schrantz balatonboglári kirendeltségének gépei, valamint Geiszler János és fia egy Hart Parr traktorja (amely nehéz terepen 10 colos szántásra volt képes) vonzottak sok érdeklődőt. A járás területéről mintegy 16 uradalom képviseltette magát, de a többséget persze a térség kizsákdái adták. A bemutatott termékek jelentős része persze addig is közismert volt: mindenki tudta, hogy az egyes agrárnagyüzemek milyen különleges termelési vagy tenyésztési tevékenységet végeznek néhány ágban, de azért számos újdonságot is lehetett látni. Ilyen volt például a kézimunka csoportnál az öreglaki Gerey Jolán svéd hímzéses kollekciója; a kisberényi Gergely Béla tanító, aki egyébként a baromfitenyésztés szaktekintélye is volt, melegvízfűtésű keltető gépe, mellyel egyszerre 200 csirkét tudott kikeltetni; a fonyódi tőzegtelep munka-eljárásának bemutatása, avagy az öreglaki és a somogyvámosi halgazdaságok kivételesen nagy halpéldányai. De ott volt kiállítóként a keszthelyi M. kir. Gazdasági Akadémia és a somogyszentimrei földművelésiskola is, akik a műtrágyázási és a nemesített vetőmagokkal elért kísérleteikről számoltak be (SU 1927. 09. 06:2).

A kiállítók számára nagy haszna volt az elérhető díjaknak, hiszen ez a későbbiekben presztízsértékű lehetett a termelés és az értékesítés során. Abban az időben egy kiállítási díj igen sokat ért. Az állatállományánál külön díjazták a melegvérű kancákat és csikókat, a hidegvérű anyakancákat és kancacsikókat, a teheneket és az üszöket, s a baromfikat. Díjazták a különböző mezőgazdasági terményeket, a kiállított borokat és kertészeti termékeket. Külön

díjazása volt a vadászati és halászati anyagnak. Komoly díjakat kaptak az ipari és háziipari kiállítók. Az OMGE aranyoklevelét a Zichy-féle uradalom kapta, ezüstöt pedig a vityapusztai Eysen Gábor nyerte el. S akkor még nem említettük a második napi versenyek díjazottjait, a szántóversenyt, a lóversenyt, a kocsiversenyt stb. (SU 1927. 09. 06:2).

1. táblázat: A díjazások eredményei

Kiállítási csoport	Díjazott	A gazdaság helye	Megjegyzések
Melegvérű anyakancák	Klenovics János kispazda	Osztópán	Felhajtva 24 db
Melegvérű kancacsikók	Csapkó Albert	Buzsák	Felhajtva: 13 db
Hidegvérű anyakancák	Varga József	Edde	Felhajtva: 126 db
Hidegvérű kancacsikók	Turbók Lázár	Gyugy	Felhajtva: 67 db
Tehenek	vitéz Fias Ferenc	Balatoncsehi	Felhajtva: 69 db
Üszők	Kristóf István	Somogyvár	Felhajtva: 46 db
Baromfiak	Balaton haszon- és fajbaromfitelep		1.díj
Uradalmi állatok	Zichy Béla lengyeltóti uradalmának 2 szimentáli tehene		OMGE aranyoklevél
Uradalmi állatok kollekción kiállítása	Zichy Béla lengyeltóti uradalma Jankovich-Bésán gróf öreglaki uradalma		arany oklevél ezüst oklevél
Halak	Somogyvámosi tógazdaság		arany oklevél
Fogatszépségsverseny kispazdák részére	Füzfá Imre	Gyugy	1.díj
Országúti kocsiverseny kispazdák részére	Zucker Gyula	Somogyvár	1.díj
Lóverseny kispazdák részére	Csizmadia István	Lengyeltóti	1.díj
Vontatási verseny	Keszei István kispazda	Lengyeltóti	1.díj
Háziipari csoport	Paulinyi Vilma	Lengyeltóti	1.díj
Ipari csoport	Horváth Ödön szíjgyártómester	Lengyeltóti	1.díj
Mezőgazdasági terménycsoport (kispazdák)	ifj. Nagy Lajos	Öreglak	1.díj (Részt vett 160 kispazda)
Mezőgazdasági terménycsoport (uradalmak)	Zichy Béla gróf gazdaságai Bánó Iván gazdasága		OMGE arany oklevél arany oklevél

Forrás: Köztelek, 1927. szeptember 11., 1377. alapján.

Az elért eredményeken túl a mezőgazdasági kiállításnak sok haszna volt. Egyrészt igen sokan látogattak Lengyeltótiba, amely a község és az ottani uradalom ismeretebbé válását eredményezhette. Mivel a falu a Balatontól 10 km-re fekszik, ez akár perspektivikus is lehetett hosszú távon. A két napon mintegy 10.000 látogató fordult meg a kiállításon, a társadalom legkülönbözőbb csoportjait reprezentálva. Egyes rendezvényekre hatalmas tömeg gyűlt össze; a második napi versenyek nagy népszerűségnek örvendtek, például a lóversenyre annyian jelentek meg, hogy a csendőrség megfeszített munkája kellett a rend fenntartásához (U-S. 1927. 09. 06:1). Nagy eredmény volt, hogy a lengyeltóti kiállítás is ráirányította a figyelmet a minőségi megújulásra, az új termékekre, a modern tenyésztési eljárásokra, ami a

hazai vidékfejlesztés szempontjából elsődleges volt. Kétségtelen, hogy a kisgazdák által kiállított állatanyag gyengébb minőségű volt, mint az uradalmaké, de az szemmel látható volt, hogy „...a gazdák szeretettel foglalkoznak veled, s ezen a vidéken van tere és jövője a rendszeres tenyésztői munkának” (KÖZTELEK 1927. 09. 11:1377). A tenyészállatvásárról nincsenek konkrét adataink, de az egybehangzó hírforrások azt erősítik meg, hogy viszonylag sok üzletet kötöttek, vagyis a vásári funkció is teljesült. Végül említsük meg, hogy a Somogyvármegyei Gazdasági Egyesület is jól járt, hiszen a vásár alatt kötött üzletekből jutalékot kapott, s végül pozitív eredménnyel zárult a rendezvény.

Fontos vonása volt a rendezvénynek a reprezentáció. A vonatokon, buszokon és fogatokon érkezőket igyekeztek meggyőzni a rendezvény jelentőségéről. Az állomásról bevezető úton a falu zászlódiszbe öltözött. A rendezvény területére való belépés diadalkapukon át történt, ami persze elég megszokott volt a korabeli kiállításokon. Ugyanakkor – a városi ipari kiállításokkal szemben – nem épültek pavilonok, ami egyben mutatta is a hazai agrárium helyzetét. Az állatkiállítást egy gyönyörű hatsoros diófa-alléban helyezték el, amiben sodronykötelekkel jelölték ki az utat (SZENT GYÖRGY 1927:605). A kiállítás első napján a kaszinóban 150 (más adatok szerint 200) terítékes bankettet rendeztek, ahol a legjelentősebb megyei és országos látogatók mondtak köszönetet és dicsérő szavakat a szervezőkre. Közülük is emeljük ki a Somssich család két tagját, hiszen Somssich Miklós az Egyesület elnökeként oroszlánrészt vállalt a szervezésben és a lebonyolításban, míg unokatestvére, Somssich László gróf az OMGE elnökeként támogatta a rendezvényt (KÖZTELEK 1927. 09. 11:1377). A jókedv biztosítása jegyében a kiállítás területén Hudi Zsiga kaposvári cigányprímás szórakoztatta a nagyjérdeműt (U-S. 1927. 09. 01:3).

A rendezvény megítélése a korabeli helyi és országos sajtóban, a szakmai írásokban, valamint a vármegyei életben alapvetően pozitív volt (MOLNÁR 1929:71). „A lengyeltóti kiállítás az eddigi somogyi kiállítások minden sikerét lényegesen felülmulta” – írták a helyi sajtóban (U-S. 1927. 09. 04:1). Kiemelték a jelentős állat- és terményfelhozatalt, a nagyszámú kisgazda kiállítói jelenlétét, hiszen a környék szinte minden falujából érkeztek bemutatók. Fontos elem volt, hogy a rendező Egyesület be tudta vonni a kiállítás szervezésének és lebonyolításának folyamatába a Somogy-Zala megyei Lótenyésztő- és Lovassport Egyesületet, amely eredményeképpen a fogatszépségsverseny, az országúti kocsi-verseny és a lóverseny megvalósulhatott (KÖZTELEK 1927. 04. 11:1346). A mintegy tízezer látogató nagyjából egy 100 km sugarú körből érkezett; nemcsak a somogyi, hanem a szomszédos vármegyék (Baranya, Zala stb.) lakossága is meglátogatta a rendezvényt. Az 1927. évről szóló egyesületi beszámolóból is kiderül, hogy sikerült jelentősen felülmúlni az egy évvel korábbi kadarkúti rendezvényt (U-S. 1928. 05. 13. Melléklet:10).

6. Összegzés

Az 1927. évi lengyeltóti kiállítás és vásár jelentős rendezvény volt az észak-somogyi vidékfejlesztés szempontjából. A rendezvény néhány napra a megyei és a regionális sajtó egyik meghatározó témájává nőtte ki magát, ráirányítva a figyelmet a hazai agrárium fejlesztésének szükségességére. Az is bebizonyosodott, hogy nemcsak a nagyobb gazdaságok képesek minőségi termelésre, hanem ez a kisgazdák által is megvalósítható. Tegyük hozzá, hogy ebben az időben nemcsak Lengyeltóti-ban rendeztek kiállítást és vásárt. 1927 szeptemberében az Alföldön, Kunhegyesen tartottak mezőgazdasági kiállítást; Tolna megyében, Hőgyészen volt állatdíjazással egybekötött tehen- és üszővásár volt; Sopron megyében, Lövön is volt tenyészállatkiállítás és díjazás. Ebből is látható, hogy a lengyeltóti rendezvény egy szélesebb, terjedő rendszerbe illeszkedett. A sikeres esemény után folytatódott Somogyban is a kiállítások és vásárok sorozata. A Somogyvármegyei Gazdasági Egyesület a lengyeltóti után másfél hónappal Göllében melegvérű ló- és szarvasmarha díjazást rendezett. A következő nagy kiállítást 1928-ban Északkelet-Somogyban, Tabon rendezték

meg, majd pedig 1929-ben, az Egyesület születésének 70. évfordulója alkalmából Kaposvárra szerveztek országos kiállítást és vásárt. Az Egyesületnek voltak tervei a jövőre nézve is (MOLNÁR 1929:71-73), ám ezeket az 1929 végén kialakult világgazdasági válság folyamata nagyban korlátozta.

Irodalomjegyzék

- BÓRA, F. (2000): Fejezetek a lengyeltóti iskolák történetéből. In: *Csalogányok völgye. Tanulmányok Lengyeltótiról.* (Szerk.: Tóth Sándor). Lengyeltóti, 2000. 275–344.
- ERDŐSI, F. (1983): Somogy megye közlekedési hálózatának kialakulása a XIX-XX. században. 4. In: *Somogy megye múltjából 1983.* Levéltári Évkönyv 14. (Szerk.: Kanyar József). Kaposvár. 215–252.
- FÓRIS, A. – KERTÉSZ, J. (1939): Somogy vármegye községei. In: Szeghalmy Gyula: *Dunántúli vármegyék.* Magyar városok és vármegyék monográfiái 27. Budapest. II. kötet
- FÜLÖP, É. M. (1996): A magyar mezőgazdaság és bemutatói 1881–1945. In: *Az országos mezőgazdasági kiállítások és vásárok története 1881–1990* (Szerk.: Kecskés Sándor). Budapest. 19-35.
- GŐZSY, Z. (2003): *Hitbizományi iratok* (Repertórium). Somogy megye múltjából. Segédletek 1. Kaposvár. MNL SML
- GUNST, P. (1970): *A mezőgazdasági termelés története Magyarországon (1920–1938).* Budapest
- KANYAR, J. (1980): *Somogy megye agrártársadalma az első földreformtól a szocialista mezőgazdaságig (1920–1949).* Budapest
- KAPOSI, Z. (2021): A gróf Hunyady család szerepe a balatoni turizmus létrejöttében. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* 6. (2021) 3. 4–26.
- KAPOSI, Z. (2022): A magyarországi nagybirtokok működési nehézségei (1920–1941). In: *Az agrárium útkeresése Közép-Európában a két világháború között.* A 2021. november 15-i MTA Agrártörténeti és Faluszociológiai Bizottsága és a Magyar Mezőgazdasági Múzeum által szervezett konferencia tanulmányai. (Szerk.: Estók János) Budapest. Megjelenés alatt.
- KISS, E. (1935): *Alsódunántúli mezőgazdasága és az Alsódunántúli Mezőgazdasági Kamara területéhez tartozó Baranya-, Somogy, Tolna-, Zalavármegyék és Pécs th. város mezőgazdasági cím- és névjegyzéke.* Kaposvár
- LAKY, D. (1923): *Csonka-Magyarország megszállásának közgazdasági kárai.* Budapest
- MOLNÁR, I. (1929): *A Somogy Vármegyei Gazdasági Egyesület története.* Kaposvár
- REISZIG, E. (1914): Somogy vármegye községei. In: Csánki Dezső (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai* 17. Somogy. Budapest. 30–179.
- SZÁNTÓ, L. (2000): Lengyeltóti közigazgatás- és politikatörténete (1919–1950). In: *Csalogányok völgye. Tanulmányok Lengyeltótiról.* (Szerk.: Tóth Sándor). Lengyeltóti, 2000. 238–265.
- SZAPLONCZAY, M. (1914): A Balaton. In: *Magyarország vármegyéi és városai* 17. Somogy. (Szerk.: Csánki Dezső). Budapest. 21–29.
- SZIGETVÁRI, I. (1959): *A szövetkezetek a Tanácsköztársaság idején.* Budapest
- TÓTH, T. (1982): *Ellentét vagy kölcsönösség?* Budapest

ÚJVÁRY, I. (1914): Mezőgazdaság, állattenyésztés, szőlőművelés. In: *Magyarország vármegyéi és városai 17. Somogy*. (Szerk.: Csánki Dezső). Budapest. 301–343.

VARGA, I. (2015): *A fonyódi gróf Zichy Béla-telep. Villasor a Balaton felett*. Fonyód. <https://mek.oszk.hu/18000/18045/18045.pdf>

Statisztikai kiadványok

GAZDACÍMTÁR (1925): Magyarország földbirtokosai és földbérlői (Gazdacímtár). A 100 kat. holdas és ennél nagyobb földbirtokok és földbérletek 1925. év eleji adatai alapján. Budapest 1925.

NÉPSZÁMLÁLÁS (1930. 1.): Az 1930. évi népszámlálás. 1. rész. Demográfiai adatok községek és külterületi lakotthelyek szerint. Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat, 83. kötet. Budapest 1932.

NÉPSZÁMLÁLÁS (1930. 2.): Az 1930. évi népszámlálás. 2. rész. Foglalkozási adatok községek és külterületi lakotthelyek szerint, továbbá az ipari és kereskedelmi nagyvállalatok. Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat, 86. kötet. Budapest 1934.

Levéltári források

MNL-OL-K 184. a/46. 1938. 8758. csomó. Somogy Vármegyei Gazdasági Felügyelőség. Kimutatások az 1000 kat. holdnál nagyobb birtokokról. Somogy.

MNL-SML-VII. 12. d. A Kaposvári Magyar Királyi Törvényszék iratai 1767-1948. VIII.1. doboz. III:1875/ 103. számú per iratai. No. 25.

MNL-SML-X. Egyesületek, Szervezetek, Pártok. 102. Somogy Vármegyei Gazdasági Egyesület iratai (1860–1928)

Korabeli sajtóanyagok

Köztelek, Mo = Magyarország, PN = Pécsi Napló, SU = Somogyi Ujság, SVHL = Somogy Vármegye Hivatalos Lapja, Szent György, U-S = Uj-Somogy